

ilk komisyon Finlandiya (1887) - Yenisey Yazıtlarının kopyaları yayımlandı.
(Nikolay Mihaylovich Yadrintsev) Ruslar (1889) - Köt Tigin ve Bilge Kağan yazıtları bulundu.*
(Avel Olai Heikal) Finlandiya (1890) - Orhun yazıtlarının kopyaları yayımlandı.
(Kodloff) Ruslar (1890)

3.2.1.1.1. Köktürk Yazıtları ve Araştırılma Tarihi

Köktürkçeye ait metinler, yukarıdaki ifade edildiği gibi birçoğu VIII. yüzyıldan kalan taş-yazıtlardır. Bu, taşlar üzerine 38 harfli bir alfabe ile yazılmış olan tarihî-edebeî-nutuk metinleri, 130 yıldan beri Türkologlar tarafından çeşitli yönleriyle incelenmekte, araştırılmaktadır.

Köktürk yazıtlarının bulunuşu, Türk dili tarihinde büyük ufuklar açmıştır. Esasen Çin kaynakları çok eskiden bu yazıtların dikilişinden söz etmekteydi. Daha sonra ünlü Moğol tarihçisi Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihân-güşâ* adlı eserinde bunlarla ilgili bilgi vermekteydi.⁴³ XVII. yüzyılda Rus haritacısı Semyon Ulymoviç Remezov (1642-1720) çizmiş olduğu Sibirya haritasında Talas nehrinin üst tarafına "Orhun-taş" ve "yazın kar var" diye not düşmüştür.⁴⁴

Yazıtlar hakkında önemli bilgilerden biri de, Sibirya'da bitki örnekleri üzerinde çalışan bitkibilimci Daniel Gottlieb Messerschmidt (1685-1735)'in 1721'de Yenisey Irmağı vadisinde yazılı bir taşta rastlamasıyla elde edilmiştir. 1721'de Poltava savaşında Ruslara esir düşen İsviçreli subay Philipp Johann von Tabbert-Strahlenberg Sibirya'ya sürülmüş, 13 yıllık sürgün hayatı boyunca D. G. Messerschmidt'e yardımcı olarak incelemeler yapmış, 1722'de İsvec'e dönünce Sibirya'da gördüklerini yazıp 1730'da yayımlamış ve Yenisey'deki yazılı taşlardan da bahsetmiştir.

★ Ph. J. von Strahlenberg, *Das nord-und östliche Theil von Europa und Asia* [=Avrupa ve Asya'nın Kuzeyi ve Doğusu], Stockholm, 1730

Strahlenberg'in eserinin yayımlanmasından yaklaşık yüz elli sonra bilim dünyasının ilgisi Asya'daki bu bilinmeyen yazıtlara yöneldi. Bölgede araştırma yapmak için Finlandiya'da oluşturulan ilk bilim komisyonu 1887'de Sibirya'ya gönderildi. Bu komisyonun araştırmaları sonucunda Yenisey yazıtlarının kopyaları yayımlandı:

★ *Inscriptions de l'ensissei, recueillies et publiées par la société finlandaise d'Archologie*, [=Finlandiya Arkeoloji Topluluğu Tarafından Derlenip Yayımlanan Yenisey Yazıtları] Helsingfors, 1889

1889'da Rus Coğrafya Derneği adına Moğolistan'da araştırmalar yapmaya gönderilen Nikolay Mihaylovich Yadrintsev (1842-1894), Urga (Ulaan-Batoor)'ya 400 km, Karakorum ve Kara Balgasun harabelerine ise 60 km ka-

⁴³ Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihângüşâ*, (Çev. Mürsel Öztürk), Ankara 1988, s. 102

⁴⁴ Çetin Cumagulov, "Vilhelm Thomsen'in Çalışmaları ve Kızgızistan'da Bulunan Göktürk Yazıtları", *TDAY-Belleten* 1993, Ankara 1995, s. 102